

Indoevropský mýtus o založení světa¹

Nejvýraznější a všudypřítomnou vlastností indoevropského mýtu o založení světa je slavnostní a výslovné stvrzení prvenství člověka. Bohové jako stvořitelé a vládci světa jsou vnímáni po vzoru lidí a lidé v bozích spatřují své mytické předky a následováníhodné vzory. U Řeků nejsou bohové »ani nadpřirození ani nadpozemští, spíše svět obývají, mnohdy se zjevují a žijí v důvěrném styku spolu s lidmi, jejichž zájmům mohou sloužit.« Také u Keltů a Germánů jsou lidé a bohové stejného původu. Indoevropské kosmogonické učení staví na počátek nynějšího světového cyklu „vesmírného člověka“: Rigvéda mu v indickém prostředí dává jméno Purušá; v Eddě je nazýván Ýmir. Purušá u védských Indů představuje prabytí, z něhož se (znovu)rodí svět. »Je celým světem, minulostí i budoucností a pánem nad nesmrtelností.« Ýmir rovněž ztělesňuje Jedno-nedělitelné: pochází z něj první světový řád. Jeho vlastní zrození se událo setkáním ohně a ledu: »A když se horký van setkal s jíním, to počalo tát a kapat z kapek vody povstal silou sálajícího žáru život a vznikla bytost podobná člověku. Nazývala se Ýmir².« Ýmimu předcházela jen zející propast (Ginnungagap), která stála od nepaměti, v protikladu k propasti zjevené v Genesis³, kterou již předtím stvořil Jahve. Zatímco Jahve tvořil z ničeho, Ýmir stvořil svět sám ze sebe tak, že se rozložil. »Z Ýmiho masa země stvořena byla a z jeho krve moře, z kostí skály, stromy z vlasů a z lebky nebe⁴.« Totéž platí pro Rigvédu, podle níž byl svět také stvořen rozdělením vesmírného člověka (Purušá): »Z jeho mysli se zrodil Čandra (měsíc), z jeho očí Súrja (slunce), z jeho úst Indra (vládce blesku) a Agni (oheň) a z jeho dechu Vájú (vzduch). Z jeho pupku vznikl prostor, z jeho hlavy bylo stvořeno nebe, z jeho nohou země, z jeho uší světové strany. Toto je smysl a příčina světů⁵.« Purušá je tedy „otcem všech stvoření“, je Pradžápati (jméno nejvyššího tvůrce světa). Role oběti, která má ve védském kultu zásadní význam, spočívá ve zpřítomnění tohoto rozložení. Pouze jejím prostřednictvím získává svět znovu své bytí, které pramení z povahy vesmírného člověka, jeho těla, jeho pohledu, jeho řeči, jeho vědomí. Není žádný rozdíl mezi dvěma světy, mezi stvořeným a nestvořeným. Existuje spíše neustálé proměňování a shoda v povaze bytostí a věcí, nebes a země, lidí a bohů.

V protikladu k Jahvemu, který představuje pouze Bytí (»Jsem, který jsem.«), je vesmírný člověk zároveň bytím i nebytím. Je místem, kde se všechny relativní protiklady vzájemně setkávají, splývají a ruší. Je předním místem vyrovnávání protikladů. Když byl založen svět, vyvstaly z něj všechny vzájemně si odpovídající protiklady, tak jako protikladné mythémy vycházejí z téhož mýtu o stvoření. Vesmírný člověk nechává ze všeho nejdříve povstat zákony pohlavnosti. Jméno Ýmir je spřízněné se sanskrtským *jama*, které znamená „oboupohlavní“, „hermafroditický“. Z Ýmiho pocházejí dva obři, Burr a Bestla, kteří tvoří prvotní pár. Burr a Bestla mají dále tři syny, první Ásy, nejvyšší bohy, jménem Odin, Vili a Ve. Totéž vykazují první lidé či civilizační hrdinové – Ask a Embla – (z nichž pochází lidské plémě, kterému je umožněno žít v Midgardu). Také Purušá v Rgvédě plodí představitele stavovského uspořádání: »Z jeho úst vznikli bráhmani, z jeho rukou rážžové, z jeho

¹ „Založení světa“ je termín, který užívá Mircea Eliade; drobná jazyková nuance má ale velký významový dopad; slovo „Weltentstehung“ v německém jazyce znamená doslova „povstání“. Svět „povstává“ z již organizované či neorganizované hmoty. Slovo „Entstehung“ se do češtiny ne zcela přesně překládá jako „vznik“, ačkoliv slovo „vznik“ ve svém sémanticky nejpřesnějším významu vyjadřuje stvoření „z ničeho“ („ex nihilo“). Výraz „stvoření světa“ znamená doslova „udání tvaru“, který musí mít nutně svou principiální „předlohu“ ve „světě příčin“, proto je slovo „stvoření“ platné pouze v intencích hmotného světa, tedy jako sestoupení principu z nebes na zemi. Sousednost „založení“ světa by mohla být popsána takto: na počátku stojí „vznik“ světa, poté „povstal“ řád na nebesích a nakonec byla podle nebeské předlohy „stvořena“ země. Poznámka překladu.

² Kadečková, H. 2003: Snorri Sturluson: Edda. Sága o Ynglinzích. Praha: Argo.

³ Genesis 1: »Země byla pustá a prázdná a nad propastnou tůní byla tma. « cit. z: Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Podle ekumenického vydání z roku 1985. Praha: Česká biblická společnost.

⁴ Kadečková, op. cit.

⁵ Purušá súkta, cs.wikipedia.org/wiki/Purušá_súkta

stehen vaišjové a z jeho nohou šúdrové⁶.« »Pojetí odvozující původ nebes a země z částí těla prvopočátečního obra je indoevropské a prastaré,« píše Régis Boyer. »Totéž platí pro vývojovou souslednost: existence prvopočátečního bytí, stvoření obra, bohů a nakonec lidí.«

V početných bájných nebo symbolických představách indoevropského mýtu je neustále oslavována neomezená stvořitelská moc člověka. Bohové nejsou líčeni jako původci svého vlastního bytí v protikladu vůči lidským bytostem, nýbrž jako představa ideálního obrazu, kterému by se lidé měli vyrovnat. Pouze v sobě může člověk – stejně jako bohové – nalézt způsoby k přesažení sebe samého. Svět je soběstačný, bohové jsou soběstační, lidé jsou soběstační, velké kultury jsou soběstačné, což ale neospravedlňuje žádné výjimky ani nezabraňuje změnám. Ve védských textech Puruša rozloží sám sebe; Burrovi synové Ásové podle Eddy umístí Ýmiho do středu Ginnungagapu a z jednotlivých částí jeho těla tvoří svět. V germánském náboženství se Odin-Wotan, stvořitel nového světa, obětuje sobě samému, aby získal vědění a „magii“. „Vím, že jsem visel ve větrném stromu devět dlouhých nocí, oštěpem proklát v oběť Odinovi, sám sobě samému.“ V Kalidásově indické básni Kumárasambháva⁷ se lze dočíst: „Sebou samým poznáš sám sebe. Tvoříš sám sebe.“ Na dalším místě: „Budiž uctěn, Bože tří tváří, jenž jsi byl absolutně jediný předtím, než bylo dokončeno stvoření... Pouze ty jsi principem srovnání světa, příčinou všech věcí i konečného zániku. Ty, kdo jsi rozdělil své tělo, abys plodil. Muž a žena povstali jako tvoje část... Jsi otcem bohů, bůh bohů. Stojíš nad nejvyšším. Jsi obětí darem, ale i pánem obětování. Jsi obětí i obětníkem.“ V Deví Máhátmjá⁸ je vládkyně světa bohyně Nidra velebena těmito slovy: „Během stvoření jsi přijala stvořitelskou podobu. Přicházíš jako život ochránit svět; zjevíš se v podobě zkázy, když se blíží konec. A tak jsi ty a svět zajedno. Věda, magie, vědění a tradice; jsi také matoucí, současně bohyní a démonem! Jsi silou, která slučuje jednotlivé živly.“

Alain de Benoist, 1981

devátá kapitola knihy *Jak býti pohanem? (Comment peut-on être païen?)*

poznámky překladu:

K překladu do češtiny byl užit německý a anglický zdroj:

Der indoeuropäische Weltentstehungs-Mythos. In: Heide sein zu einem neuen Anfang. Die europäische Glaubensalternative. Tübingen 1982. S. 94 – 97.

Primacy of Mankind. In: On Being a Pagan. Atlanta 2004. P. 58 – 60.

Německá verze překladu jmenuje devátou kapitolu knihy „Der indoeuropäische Weltentstehungs-Mythos“ (Indoevropský mýtus o založení světa) zatímco anglická „Primacy of mankind“ (Prvenství člověka). Vzhledem k tomu, že angličtina je do jisté míry zprofanovaná a anglický překlad je zkrácený, se v nadpisu a obtížných místech držíme německého zdroje.

Článek vyšel v dubnu 2011 v časopisu **Slavonie** (www.slavonie.org).

⁶ Puruša súkta, op. cit.

⁷ Tato báseň nebyla dodnes přeložena do češtiny.

⁸ Tato purána nebyla dodnes přeložena do češtiny.